

Μουτσάνας Ελευθέριος Παιδίατρος

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ

Το κάθε παιδί αναπτύσσεται διαφορετικά και με τον δικό του ρυθμό, ωστόσο η πλειοψηφία τους τελικά θα περάσει από τα ίδια αναπτυξιακά ορόσημα. Έτσι, η θεώρηση της φυσιολογικής και της παθολογικής συμπεριφοράς πρέπει να γίνεται μέσα στο πλαίσιο της πορείας της ανάπτυξης και των διαδικασιών της μάθησης.

Αυτό που πραγματικά συμβαίνει στα παιδιά είναι ότι με την πάροδο της ηλικίας αλλάζουν, μαθαίνουν, αποκτούν γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και, επειδή, στις διάφορες φάσεις της εξέλιξης, οι αναπτυξιακές απαιτήσεις είναι διαφορετικές, κάθε ηλικία παρουσιάζει τις δικές της αναπτυξιακές δυσκολίες και τα δικά της αναπτυξιακά προβλήματα. Τρεις μεταβατικές περίοδοι έχουν αναγνωριστεί ως κρίσιμες: η νηπιακή, η σχολική και η εφηβική ηλικία. Ας κάνουμε όμως μια γενική θεώρηση.

Ο κύριος τρόπος επικοινωνίας ενός νεογνού με το περιβάλλον του είναι με το κλάμα, το οποίο έχει διαφορετική ένταση και συχνότητα ανάλογα με την κατάσταση -άλλη όταν πεινάει, άλλη όταν πονάει, άλλη όταν παραπονείται και άλλη όταν θυμώνει. Το κλάμα σε αυτή την ηλικία, καθώς και στη βρεφική, δεν οφείλεται στο ότι το παιδί είναι κακομαθημένο ή στο ότι χρησιμοποιεί το κλάμα χειριστικά, αλλά εκφράζει ανάγκες που θα πρέπει να ικανοποιηθούν και συνήθως σταματάει όταν αυτές ικανοποιηθούν. Βέβαια, τα νεογνά είναι διαφορετικά μεταξύ τους και ορισμένα είναι πιο δύσκολα από άλλα, ό,τι και να κάνουν, όπως και αν αντιδράσουν οι γονείς τους.

Υπάρχουν στοιχεία από μελέτες της πρώιμης βρεφικής ηλικίας που δείχνουν ότι τα μοντέλα της αλληλεπίδρασης του βρέφους με τα πρόσωπα που το φροντίζουν μπορούν να αποτελέσουν προγνωστικό παράγοντα της συμπεριφοράς του σε μεγαλύτερη ηλικία. Στη διάρκεια του πρώτου χρόνου, τα μωρά σχηματίζουν έναν βαθύ δεσμό με τα κύρια πρόσωπα που τα φροντίζουν, αλλά και με άλλους ανθρώπους που βρίσκονται στον κοντινό οικογενειακό και κοινωνικό τους περίγυρο. Αρχικά το μωρό δεν καταλαβαίνει πως οι άνθρωποι συνεχίζουν να υπάρχουν, όταν δεν είναι παρόντες, και θεωρεί ότι η μητέρα του ή το οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που κυρίως το φροντίζει το έχει εγκαταλείψει. Αποτέλεσμα αυτής της θεώρησης είναι η αναστάτωση και το έντονο κλάμα. Εφόσον, όμως, το κύριο πρόσωπο φροντίδας επιστρέφει σε αυτό, το παιδί αναπτύσσει εμπιστοσύνη

και μεγαλώνει κανονικά. Στην ηλικία των 6-7 μηνών τα βρέφη αρχίζουν να αναγνωρίζουν τους ξένους και αντιδρούν με επιφυλακτικότητα και κλάματα μέχρι να φτάσουν στην ηλικία των 16 μηνών. Η ανάγκη να είναι κοντά στη μητέρα τους γίνεται λιγότερο έντονη μετά την ηλικία των τριών έως τεσσάρων χρονών. Τα βρέφη, όπως και οι ενήλικες, είναι άνθρωποι και έχουν το καθένα διαφορετικό ταμπεραμέντο. Ορισμένα βρέφη διαθέτουν τακτικό πρότυπο ύπνου και ταΐσματος, προσαρμόζονται εύκολα σε καινούργιες καταστάσεις και φαίνονται ευχαριστημένα στο μεγαλύτερο μέρος του χρόνου, ενώ άλλα είναι πιο ακατάστατα και αναστατώνονται ακόμα και από μικρές αλλαγές της ρουτίνας τους.

Στην ηλικία των 18-24 μηνών τα παιδιά αυτονομούνται στον κινητικό τομέα και αρχίζουν να κατανοούν τη χρήση της γλώσσας. Αυτό τα οδηγεί στο να μην αποδέχονται τις εντολές των ενηλίκων και να δείχνουν ανυπακοή. Το «όχι» σε αυτή την ηλικία είναι η πρώτη απάντηση στις ερωτήσεις μας, ακόμα και όταν θέλουν ακριβώς το αντίθετο. Π.χ. θέλεις σοκολάτα; όχι...ναι! Το παιδί των 2-3 χρονών περνά την περίοδο του αρνητισμού και του εγωκεντρισμού και κάνει την πρώτη του επανάσταση για αυτονομία, προσπαθώντας να γίνει ανεξάρτητο άτομο από τη μητέρα του και να κάνει από μόνο του διάφορα πράγματα. Ένα τέτοιο παιδί μπορεί να εμφανίζει εκρήξεις οργής που θεωρούνται φυσιολογική συμπεριφορά γι' αυτή την ηλικία. Τα νήπια απαιτούν την προσοχή, είναι εγωκεντρικά, δραστήρια, παρορμητικά, προκαλούν εύκολα αναστάτωση, διακόπτουν διαρκώς τους μεγάλους και δείχνουν έλλειψη σεβασμού. Επίσης είναι πεισματάρικα, αλλάζουν συχνά γνώμη, εύκολα αναστατώνονται και διεγείρονται, ρωτάνε ασταμάτητα και μπορεί να αποκαρδιώνουν τους γονείς τους, ενώ συμπεριφέρονται σαν άγγελοι μπροστά σε άλλα άτομα. Ακόμα και όταν διαθέτουν πολλά συναρπαστικά παιχνίδια, η περιέργεια τους θα τα οδηγήσει σε λιγότερο ασφαλείς περιοχές, όπως μέσα σε κιβώτια, αδέσποτα καλώδια και μπουκάλια που μοιάζουν ενδιαφέροντα. Αυτό δεν είναι αταξία, αλλά περιέργεια, ειδικά όταν δεν τους είναι σαφές τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται. Επομένως, η αντιδραστική συμπεριφορά του νηπίου εντάσσεται στο πλαίσιο της φυσιολογικής ανάπτυξης και θεωρείται φυσιολογική. Στην ηλικία αυτή το παιδί έχει μια πολύ αμυδρή εικόνα για το τι σημαίνει «καλό» ή «κακό» και δεν αντιλαμβάνεται πλήρως το νόημα ενός κανόνα ή μιας προειδοποίησης. Είτε, λοιπόν, πετάγεται στον δρόμο τρέχοντας, είτε αποστρέφει το πρόσωπο από το φιλί της γιαγιάς, δεν συμπεριφέρεται άσχημα συνειδητά, απλώς συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις στιγμιαίες παρορμήσεις του. Ο έλεγχος που ασκούμε για να το βοηθήσουμε να μάθει τι είναι καλό και τι κακό αποτελεί το πρότυπο για την καλλιέργεια της δικής του αυτοπειθαρχίας. Τα βρέφη και τα νήπια λειτουργούν συχνά «επιθετικά» στον τρόπο εκδήλωσης των επιθυμιών και των αναγκών τους. Η επιθετικότητα αυτή θεωρείται όμως «καλοήθης» και εντάσσεται στην ανώριμη ακόμα ανάπτυξη των μηχανισμών αυτοελέγχου, καθώς και στο περιορισμένο εύρος των στρατηγικών διεκδίκησης και ικανοποίησης των αναγκών και επιθυμιών σε αυτή την ηλικία.

Η σχολική περίοδος της ζωής σχετίζεται με σημαντικά επιτεύγματα στη γνωστική ανάπτυξη. Κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων τα παιδιά αναπτύσσονται γρήγορα και προσπαθούν με

πολλούς τρόπους να αντιληφθούν τον κόσμο γύρω τους, να αντιμετωπίσουν νέες απαιτήσεις, να χειριστούν την επιτυχία ή την αποτυχία και να επικοινωνήσουν με τα αδέρφια, τους γονείς και τους συνομηλίκους τους. Σε πολλές περιπτώσεις, ωστόσο, αυτές οι αλλαγές οδηγούν σε προβλήματα λόγω λαθών στις προσπάθειες για επιτυχία. Οι έρευνες δείχνουν ότι τα πρώτα σχολικά χρόνια είναι κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Η περίοδος μεταξύ 6-10 ετών είναι η φάση όπου διαμορφώνονται πολλά από τα μόνιμα και σημαντικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του μελλοντικού άνδρα και της μελλοντικής γυναίκας. Στη μέση παιδική ηλικία το παιδί πρέπει να διαμορφώσει μια θετική αντίληψη για τον εαυτό του για να μπορέσει να τα πάει καλά στον κόσμο εκτός της οικογένειας, δηλαδή, να επιτύχει στο σχολείο και να αλληλεπιδρά με επιτυχία με τους συνομηλίκους του. Η αντίληψη που έχει για τον εαυτό του σε αυτή την ηλικία θα επηρεάσει σημαντικά τα επιτεύγματά του, τις κοινωνικές του σχέσεις και τη συναισθηματική του κατάσταση κατά τη διάρκεια όλης της παιδικής ηλικίας αλλά και της ενήλικης ζωής του.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εφηβείας είναι η παρορμητικότητα, η οποία σε συνδυασμό και με τα άλλα χαρακτηριστικά της, όπως την περιέργεια, τη δοκιμή του διαφορετικού, την αναζήτηση διεγέρσεων κλπ., συχνά οδηγεί σε ακραίες συμπεριφορές υψηλού κινδύνου (κάπνισμα, αλκοόλ, ναρκωτικά, κόντρες με μηχανάκια, τατουάζ, τζόγος, κλπ.). Η παρορμητικότητα έχει και νευροβιολογικό υπόβαθρο. Το κέντρο του συναισθήματος και της παρόρμησης έχει αναπτυχθεί πλήρως κατά τη μέση εφηβεία, ενώ το κέντρο της κριτικής σκέψης, της λογικής και της λήψης αποφάσεων που βρίσκεται στον μετωπιαίο λοβό αναπτύσσεται πιο αργά και ολοκληρώνεται κατά την πρώτη ενήλικη ζωή στα 24-25 έτη. Συνεπώς, υπάρχει κάποια έλλειψη ισορροπίας μεταξύ της παρόρμησης και της λογικής που μπορεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά των εφήβων. Όλοι, ωστόσο, γνωρίζουμε ότι μια συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και δεν μπορεί να εξηγηθεί μονοσήμαντα. Οι έφηβοι είναι το ίδιο έξυπνοι με τους ενήλικες και αντιλαμβάνονται πλήρως τον κίνδυνο και τις συνέπειές του. Παρόλα αυτά, δρουν παρορμητικά και «χωρίς να σκεφτούν», παίρνοντας ρίσκα και εκθέτοντας τον εαυτό τους σε σημαντικό βαθμό. Επιπλέον ανταποκρίνονται περισσότερο σε βραχυπρόθεσμες αμοιβές και δυσκολεύονται να αντιληφθούν τα σχέδια, τις καταστάσεις ή τις εξελίξεις του μέλλοντος, γιατί είναι προσκολλημένοι στο παρόν, αφού η κατάκτηση της αφηρημένης-υποθετικής σκέψης επιτυγχάνεται σταδιακά. Η περίοδος της εφηβείας σχετίζεται με την ανάπτυξη της αφαιρετικής σκέψης και του συλλογισμού των ενηλίκων. Μόλις το παιδί της εφηβικής ηλικίας αποκτήσει την ικανότητα να χρησιμοποιεί τον λογικό συλλογισμό των ενηλίκων, μπορεί να διαφωνήσει και να αμφισβητήσει τις αξίες, τους κανόνες και τη συμπεριφορά των γονιών του. Η εριστική συμπεριφορά, όμως, που εμφανίζεται στην πρώιμη εφηβεία (11-14 χρονών), θα πρέπει να εξαφανίζεται στην όψιμη εφηβεία (>17 χρονών).

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΝΕΟΣ ΑΓΩΝ στις 19/01/2020